

ÂDİLŞÂHİLER SULTANI YUSUF ÂDİLŞÂH'IN ŞİİLİK SİYASETİ

SHİ'İSM POLİCY OF YUSUF ADILSHAH SULTAN OF THE ADILSHAHİDS SULTANATE

CİHAN ORUÇ*

Sorumlu Yazar

Öz

Kaynaklar Yusuf'un menşei hakkında farklı görüşler belirtmesine rağmen, onun Türk kökenli bir Şii ve çocukluğunda Erdebil'e giderek Şeyh Safiyüddin'in müridi olduğu hususunda ortak noktada buluşurlar. Yusuf, bu ziyaretinde Hz. Hızır'ın kendisine saltanat bahşetmesi durumunda Şii mezhebini yaymaya söz vermişti. Çocukluğunda Bir süre Save'de yaşamış ve Şiilik esaslarına uygun bir eğitim almıştı. Daha sonra Kum, İsfahan ve Şiraz gibi Şiilik mezhebinin bilinen şehirlerinde bulunmuştu. O, Şiraz'dayken rüyasına giren Hızır'ın yönlendiresiyle Hindistan'a gitmiş ve Behmenî sarayına dâhil olmuştu. Çeşitli idari ve askeri görevlere atanan Yusuf, Bicapur valisiyken 1489 yılında burada kendi adına hutbe okutarak bağımsızlık elde etmiş ve Âdilşâhiler Sultanlığını kurmuştu. Ancak çok geçmeden Behmenîlerin kışkırtmasıyla, bazı yerel güçler Âdilşâhî topraklarına saldırmış ve bazı kaleleri ele geçirmişti. Yusuf, maiyetindekilere Şiiliğin manevi şahsiyetlerinin yardımıyla düşmana karşı başarılı olacaklarını söyleyerek onları cesaretlendirmişti. Zafer elde edildikten sonra ise bazı devlet adamlarıyla yaptığı toplantıda rüyasında Hızır'ın kendisine saltanat müjdesi ilettiği ve bunun gerçekleşmesi durumunda Şiiliği resmi mezhep ilan etmeye söz verdiğini dile getirmişti. Hatta yaşanan olumsuz hadiselerin sözünü tutmamış olmasından dolayı gerçekleştiğini belirtmişti. Bu yaklaşımıyla Şiiliği resmi mezhep olarak tanımak istemesini meşrulaştırmıştı. Yusuf, toplantıda bazı itirazlara rağmen bu hususta Allah'a da söz verdiğini ve onun kendisine bir devlet bahşettiğini vurgulamıştı. Şiiliği resmi olarak tanıma amacını, manevi gerekçelere dayandırmış ve bir süre sonra Şiiliği resmi mezhep ilan etmişti. Sünnilere ibadet özgürlüğü tanınmıştı. Aynı yıllarda İran'da Şiiliği resmi mezhep ilan eden Şah İsmail gibi açığına kaçmamıştı. Ancak nüfuzlu bazı Sünni emirlerin gücünü kırmış veya faaliyetlerini denetletmişti. Yusuf, Şiilik siyasetiyle ahalinin bir zamanlar mensubu oldukları Sünni Behmenîler ile bağıını koparmaya çalışmıştı. Bu çalışmada Yusuf'un erken yaşlarda Şiilik mezhebiyle tanışması, bu mezhebi benimsemesi ve sonrasında kurmuş olduğu devletin resmi mezhebi olarak ilan etmesi süresinde nasıl bir siyaset izlediği açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Âdilşâh, Âdilşâhiler Sultanlığı, Şiilik, Hızır.

Abstract

Although the sources express different opinions about Yusuf's origin, they agree that he was a Shiite of Turkish origin and went to Ardabil in her childhood and became a disciple of Sheikh Safiyuddin. On this visit, Yusuf promised to spread the Shiite sect if Khidr granted him sovereignty. He lived in Save for a while during his childhood and received an education in accordance with the principles of Shiism. He traveled to India with the guidance of Hadrat

Araştırma Makalesi / Künye: ORUÇ, Cihan. "Âdilşâhiler Sultanı Yusuf Âdilşâh'ın Şiilik Siyaseti". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi 109 (Mart 2024), 79-92. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1394308>.

* Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: coruc@artvin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3065-8607.

Khidr, who appeared in his dream while he was in Shiraz, and joined the Behmenid court. Yusuf, who was appointed to various administrative and military posts, while he was the governor of Bicapur, gained independence by having a khutbah read in his name here in 1489 and established the sultanate of the Adilshahids. However, soon, with the instigation of the Bahmenis, some local forces attacked the Adilshahi lands and captured some castles. Yusuf encouraged his entourage by telling them that they would be successful against the enemy with the help of the spiritual figures of Shiism. After the victory, in a meeting with some statesmen, he said that in his dream, Khidr had given him the good news of his sultanate and promised to declare Shiism as the official sect in case of its realization. He even stated that the negative events occurred because he did not keep his promise. With this approach, he legitimized his desire to recognize Shiism as the official sect. Yusuf emphasized that, despite some objections at the meeting, he had promised this to God on this matter and that he had granted him a state. He based his aim of officially recognizing Shiism on spiritual grounds, and after a while declared Shiism as the official sect. Sunnis were granted freedom of worship. He did not go to extremes like Shah Ismail, who declared Shiism as the official sect in Iran in the same years. However, he had broken the power of some influential Sunni emirs or had their activities controlled. With his Shi'ite policy, Yusuf tried to break the people's ties with the Sunni Behmanids to whom they had once belonged. In this study, it has been tried to reveal the politics of Yusuf during his early acquaintance with the Shiite sect, his adoption of this sect and his declaration of it as the official sect of the state he founded.

Keywords: Yusuf Adilshah, Adilshahid Sultanate, Shiism, Khidr.

Giriş

Moğolların İran ve Irak saldırıları neticesinde hilafet merkezi Bağdat'da güven ortamı kaybolmuştu. Bu gelişme, ahalinin başka yerlere, özellikle de Hindistan'a göç etmesiyle sonuçlanmıştı. Diğer taraftan Behmenî Sultanlığı'nın (1347-1527) Hindistan'da tarih sahnesine çıktığı devirlerde İran'da İlhanlı Devleti yıkılmıştı (1353). Siyasi birliğin akamete uğradığı İran ve Irak coğrafyasının dört bir tarafında Tavâif-i Mülûk olarak da bilinen parçalı siyasi yapılar ortaya çıkmıştı. Timurlu Devleti (1370-1507) kuruluncaya kadar merkezi güçlü bir devletin olmamasından kaynaklanan kargaşa ortamı, çok sayıda âlim ve tacirin İran ve Irak'tan farklı istikamete göç etmesine yol açmıştı. Bu kargaşa ortamından sonra Timurlu Devleti tarih sahnesine çıkmış ve yeni bir dönem başlamıştı. Ancak Emir Timur'un şiddetli saldırıları, göç dalgasının büyümesine yol açmıştı. Bütün bu süreçte, ahalinin göç etmek için tercih ettiği yerlerden biri de Hint yarımadası olmuştu. Behmenî Sultanlığı, Hindistan'ın Dekken bölgesinde kurulmuştu. Behmenî sultanları en başından itibaren İran, Irak, Mekke ve Medine seyitlerini himaye etmişlerdi. Bu anlayış, söz konusu şehirlerden ayrılma niyetinde olan ahalinin Dekken bölgesini kendilerine sığınmak olarak görmelerine ve kabileler halinde buraya göç etmelerine kapı aralamıştı (Masumi, h. 1384, 144).

Kurucularının İran menşeli olduğu iddia edilen Behmenî Sultanlığı, Delhi Sultanlığı'ndan ayrılarak bağımsız olmuştu. Hanedan mensupları, devletin kurulmasından sonra İranlıların ve seyitlerin Dekken'e gelmesini teşvik etmişlerdi. Sekizinci hükümdar Sultan Firuz, Goa ve Çaul'dan gemiler göndererek göçmenlerin gelmelerini hem hızlandırmış hem de kolaylaştırmıştı. Ekseriyetle Gariban veya Afakiler olarak bilinen bu göçmenler İran, Irak, Mekke ve Medine'den gelerek Dekkenlilerle birlikte yaşamaya başlamışlardı.¹ Bu göçlerle birlikte insan sayısında

1 Bahmenî Sultanlığı'nın tesisinin ilk senelerinden itibaren devletin ordusu farklı guruplardan oluşmaktaydı. Bu gruplar, sürekli birbiriyle rekabet halindedirlerdi. Bu guruplardan birincisi çoğu Şii, İranlı, Orta Asya'lı Türk ve Moğollardan ibaretti, diğer grup ise Sünnilerdi ve güney Hint'in Müslümanları ile

dikkate değer bir artış olmuştu. Çoğu Şii ve seyitlerden oluşan Afakiler bölgenin siyasi, içtimai ve ilmi meselelerinde önemli roller üstlenmişlerdi. Vezaret ve sadaret mansıbları (makam, rütbe) elde ederek sarayda önemli konumlara yükselmişlerdi. Göçmenlerin olumlu etkisi, Behmenî sultanlarının onlara özel bir ilgi göstermelerine sebep olmuştu. İran ve Arap coğrafyasından Dekken'e gelen göçmen seyitler, Behmenî devrinde Şiiliğin ilk tohumlarını atmışlardı. Bunun en önemli örneği ise Behmenî veziri Mahmud Gavan ve Yusuf Âdilşâh'tır. Her ikisi de Behmenî Sultanlığı'nda üst düzey mansablar almışlardı (Ağamiri, h. 1391, 581).

Tâceddin Fîrûz (1397-1422) ve kardeşi I. Şehâbeddin Ahmed (1422-1436) haricindeki Behmenî sultanları, Sünni mezhebin Hanefî ekolündendir. Ancak bu durum, onların Şii imamlarını önemsemedikleri anlamına gelmemektedir. Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin isimlerinin devletin önemli binalarının kitabelerinde yazılı olması, bunun bir kanıtıdır (Hollister, 1953, 106). Diğer taraftan İranlı tacir ve Süfilerin Dekken'de bulunması, İslam düşüncesinin bölgede yayılmasına ve İran kültürünün ilgi görmesine sebep olmuştu. İran ve Hicaz bölgelerinden yapılan göçlerle Dekken'e ne kadar Şii'nin geldiği hakkında bir rakam vermek mümkün değildir. Ancak bu göçler neticesinde bölgede Hz. Muhammed'in soyundan gelenlere, bilhassa Hz. Ali'ye değer veriliyordu. Kısacası Dekken'e göç edenler, Ehl-i Beyt sevgisini buraya taşımış ve Dekken ahalisinin Şii düşüncesinin etkisi altında kalmasına neden olmuşlardı (Khalidi, 2006, 104).

Behmenîlerin son dönem sultanları, genellikle dahili tartışmalarla meşgullerdi. Buna rağmen bazıları Şiilere ve seyitlere karşı özel ilgi göstermişlerdi. Sultan II. Mahmud Şah (1482-1518), vezir ve emirleriyle anlaşmazlık içine düşmüş, karşısına çıkan sorunları aşmak için Hz. Ali'nin yardımına sığınmıştı. Hatta bu hususta şiirler kaleme aldığı nakledilmektedir (Masumi, h. 1384, 145). Safevi hükümdarı Şah İsmail, 1515 senesinde bir elçisi vasıtasıyla Behmenî sultanına Şiiliği sembolize eden taç ve pahalı hediyeler yollamıştı. Safevi şahı, aslında açıkça Sultan Mahmud'u Şiiliğe davet etmişti. Ancak Behmenî sultanı, mutaassıp bir Sünni olan veziri Emir Kâsım Berid'in etkisi altındaydı. Vezirin tepkisinden çekinen Mahmud, Safevi şahının hediyelerine önem vermemişti (Tabâtabâî, 1936, 162). Yusuf henüz Dekken'de bağımsızlığını ilan etmeden önce bölgede Şiiliğin izlerinin olduğu görülmektedir. Hiç şüphesiz bu durum, Yusuf için avantaj sağlamış olmalıdır. Aksi takdirde Şiiliği resmi olarak kabul etmesi ve ahaliye benimsetmesi daha zor olacaktır. Nitekim onun Şiiliği resmi mezhep olarak ilan etmesi, tek başına bir şey ifade etmezdi. Ahalinin de bu kutsal kabul etmesi ve inanç dünyasında özümsemesi gerekirdi. Bu çalışmada, Yusuf'un Şiilikle tanışması, akabinde ise onun devletini kurduktan sonra Şiiliği resmi olarak kabul etmesi sürecinde nasıl bir yol izlediği hususu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. Yusuf'un Şiilikle Tanışması

Yusuf Âdilşâh, güney Hindistan'ın Dekken bölgesinde yaklaşık iki asır varlığını devam ettirmiş olan Âdilşâhîler Sultanlığı'nın (1489-1686) kurucusudur. Sultanlığın resmi vakayinameleri ile Hint-İslam tarihi üzerine yazılan vakayinameler onun Türk kökenli olduğu hususunda ittifak halindedirler (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 1; Fuzûnî Astarâbâdî, 14 b.; Shirazi, 25 a.; Haşim Han, 1925, 271). Ancak bu kaynaklarda onun atalarının kim olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Muhammed Kâsım Hindûşâh'ın *Tarih-i Firîşte* adlı eserinde Yusuf Âdilşâh'ın

Habeşi hizmetçilerden ibaretti. Birinci grup Garibeler (Garibanlar), Afakiler veya yabancılar, ikinci grup ise Dekkeniler olarak adlandırıldılar. Detaylı bilgi için Bknz. (Masumi, h. 1383, 68-74).

Osmanlı hükümdarı II. Murad'ın oğlu olduğu, babasının vefatından sonra tahta oturan kardeşi II. Mehmed'in talimatıyla öldürülmek üzereyken annesinin gayretleriyle Erdebil üzerinden Save'ye kaçırıldığı iddia edilmektedir (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 1-4).² Fuzunî Astarabâdî'nin *Fütühât-ı Âdilşâhî* adlı eserinde Yusuf'un Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu, hükümdarın vefatından sonra tahta çıkan kardeşi II. Selim'in onun öldürülmesini onaylaması üzerine annesinin çabalarıyla önce Erdebil'e, ardından da Save'ye kaçırıldığı öne sürülmektedir (Fuzunî Astarâbâdî, 8 a-10 b). Refiüddîn İbrâhîm b. Nüriddîn Tefvîk Şîrâzî'nin *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserinde ise onun kökeni Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'a dayandırılmaktadır. İddiaya göre Uzun Hasan, yeğeni Ahmed Bey'i Save'ye vali tayin etmişti. Ahmed Bey'den sonra yerine oğlu Mahmud getirilmişti. Yusuf, Mahmud Bey'in oğlu idi (Shirazi, 24 a-b). Kanaatimizce Âdilşâhiler Sultanlığı hizmetinde bulunan bu müellifler, devrin siyasi şartları ve kendilerini himaye eden dönemin sultanının meşruiyetini güçlendirmek maksadıyla devletin kurucusu Yusuf'un soyunu Osmanlı ve Akkoyunlu sultanlarına dayandırmışlardı. Hatta *Fütühât-ı Âdilşâhî* adlı eserde Yusuf'un Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu olduğu iddiası, tarihsel gerçeklikle hiçbir biçimde bağdaşmamaktadır. Nitekim Yusuf'un vefat yılı, sultanlık kaynaklarında 1510 olarak geçmektedir (Haşim Han, 1925, 280; Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 41). Ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın öldüğü ve yerine oğlu II. Selim'in Osmanlı tahtına oturduğu yıl ise 1566'dır (Selânikî, 1999, 39). Yusuf'un kökeni üzerine yaptığımız bir araştırmada onun Şii mezhebine mensup sıradan bir Türk olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³

Yukarıdaki eserlerden *Tarih-i Firişte* ile *Fütühât-ı Âdilşâhî*'de Yusuf'un Osmanlı sarayından kaçırıldıktan sonra Erdebil'e götürüldüğü görülmektedir. Hacı Mahmud nezaretinde ülkesinden kaçan Yusuf, Erdebil'de bulunan Şeyh Safiyüddin'in türbesini ziyaret etmişti. Hatta Yusuf'un Şeyh Safi'nin müritlerinden olduğu ve daha sonra ise Save'ye gittiği aktarılmaktadır (Fuzunî Astarâbâdî, 9 a-10 b; Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 3). Hafî Han olarak da bilinen Haşim Han, Hint-İslam tarihini kaleme aldığı *Müntehabü'l Lübâb* adlı eserinde bu hususla ilgili Yusuf'un bu ziyaretinde Şeyh Safiyüddin'in müritleri arasına girdiğini aktarmaktadır. Ayrıca bu ziyaretinde Yusuf'un Hızır Hazretlerinin kendisine saltanat bahşetmesi durumunda Şii mezhebini yaymaya söz verdiğini bildirmektedir (Haşim Han, 1925, 275). Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Yusuf'un bir Osmanlı şehzadesi olduğunu iddiası, kanaatimizce doğru değildir. Dolayısıyla Osmanlı sarayından Erdebil'e götürüldüğü bilgisi de uydurmadır. Ancak bu durum, Yusuf'un Erdebil'e gitmediği anlamına gelmez. Yusuf, Osmanlı topraklarından olmasa da başka bir noktadan Şeyh Safiyüddin'in türbesini ziyaret etmek için Erdebil'e gitmiş olabilir. Bununla birlikte onun bu kutsal mekana hiçbir şekilde gitmediğini ispat edecek bilgiye sahip değiliz.

Yusuf, Save'de bulunduğu çocukluk döneminde Hacı İmadeddin Mahmud'un oğullarıyla mektebe gitmiş ve Şiilik esaslarına uygun bir eğitim almıştı (Ertaylan, 1953, 11). Yukarıda zikrettiğimiz söz konusu eserlerin verdiği bu bilgiler, Yusuf'un çocuk yaşta Şiilikle tanıştığı ve bu mezhebe karşı sempati beslediği yönünde ipuçları vermektedir. Burada ismini verdiğimiz üç eser ile Şîrâzî'nin *Tezkiretü'l-mülûk* adlı eserinde, Yusuf'un Save'den ayrılışı hususunda ortak bir görüş ileri sürülmektedir. Bu eserlerde Yusuf'un bazı şahıslarla yaşadığı kavga veya asayiş sorunu nedeniyle

2 Haşim Han, eserinde bu hususta neredeyse Hindûşâh ile aynı bilgileri vermektedir. Nitekim eserindeki bu bilgileri *Tarih-i Firişte*'den aldığı aktarmaktadır (Haşim Han, 1925, 267-268).

3 Yusuf'un soyu hakkında hazırlanan "Âdilşâhiler Sultanlığı'nın Kurucusu ve İlk Hükümdarı Yusuf Âdilşâh'in Kökeni Üzerine Yeni Bir Bakış Açısı" adlı çalışmamız yayım aşamasındadır.

şehirlerden ayrıldığı, daha sonra ise Kum, İsfahan ve Şiraz gibi şehirlere gittiği belirtilmektedir (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 4-6; Fuzûnî Astarâbâdî, 10 b-12 b; Shirazi, 24 b-25 a; Haşim Han, 1925, 269). Burada ismini verdiğimiz şehirler Şiiliğin yaygın olduğu yerlerdi. Kanaatimizce Yusuf, sırasıyla gittiği bu şehirlerde Şiilik mezhebi hakkında daha fazla bilgi ve tecrübeye sahip olmuştu.

Anadolu ve İran sahasında halk arasında sözlü olarak okunan ve dinlenen, İslami halk anlatıları olan Battalnâme, Ebû Müslimnâme, Hz. Ali cenknâmeleri gibi eserlerde kahramana yol gösteren, yardım eden, ona gayb âleminde görünen Hz. Muhammed, Hz. Ali, Cebrail ve Hızır gibi kutsallardı. Çeşitli kahramanların veya hükümdarların tahta çıkış süreçlerinde benzer motifler karşımıza çıkmaktadır. Burada da Yusuf'a yol gösteren Hızır, İslami halk anlatılarındaki motiflerle benzerlik taşıdığı görülmektedir (Hagen, 2009, 349-361). Âdilşâhiler devri hakkında malumat içeren vakayinamelerinde de benzer bir durum göze çarpmaktadır. Bu kaynaklara göre Yusuf, Şiraz civarında bulunduğu sırada Hızır onun rüyasına girmiş, ona yol göstererek Hindistan'a gitmesini söylemiş ve saltanat müjdesi vermişti. Yusuf da bu rüyadan sonra Hindistan'a doğru yola çıkmıştı (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 4; Fuzûnî Astarâbâdî, 14 a; Haşim Han, 1925, 269).

Âdilşâhiler devri hakkına bilgi veren vakayinameler, Yusuf'un gördüğü bu ilk rüyadan bahsederken Hızır'ın ona Şiilikle ilgili herhangi bir tavsiye verdiğinden bahsetmemektedirler. Ancak bu kaynaklar, ilerleyen yıllarda Âdilşâhiler Sultanlığı kurulduktan sonra Hızır'ın Yusuf'un rüyasına tekrar girdiği ve ona Şiiliği resmi mezhep olarak ilan etmesini söylediğini bildirmektedirler (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 33). Yusuf'un rüyasında Hızır'la ilk karşılaşmasının doğrudan Şiilikle ilgili bir işaret olduğunu söyleyemeyiz. Ancak sultanlık kurulduktan sonra Hızır'ın ona Şiiliği resmi mezhep ilan etmesini söylemesi, ilk rüyadan itibaren bu yol göstericiyi söz konusu mezhebin yayılmasına hizmet eden ilahi bir rehber konumuna taşımaktadır. Dolayısıyla Yusuf, Hızır ile karşılaştığı ilk rüyada Şiilik mezhebinin rehberiyle karşılaşmıştı. Ancak bu rüyaların gerçek olduğunu ispat edecek hiçbir delil bulunmamaktadır. Kaynakların efsanevi bir üslupla naklettiği bu bilgileri, Âdilşâhiler Hanedanı'nı yüceltmek ve siyasi meşruiyetini güçlendirmek amacıyla ortaya atılan bir iddia olarak görmekteyiz.

2. Yusuf Âdilşâh'in Şiilik Siyaseti

2.1. Âdilşâhiler Sultanlığı'nı Kurması ve Şiiliğin Emareleri

Yusuf Âdilşâh, Mahmud Gavan'ın yardımıyla Behmenî sarayına girmiş ve kısa süre zarfında çeşitli makamlara yükselmişti. O, ilk önce mirâhur⁴ makamına tayin edilmişti (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 8; Alevi, h. 1388, 93). Bir süre sonra mirâhurluk masraflarında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle bu vazifesinden ayrılarak Berar valisi ve Behmenîlerin büyük emirlerinden Nizâmülmülk Türk'ün himayesine girmişti. Behmenî topraklarındaki Türklerin ileri gelenlerinden olan Nizâmülmülk, ona "Âdilhan" unvanını ve beş yüzlük mansaba uygun görmüştü. Emir, Racputlarla giriştiği Herla Savaşı'nda ölmüştü. Yusuf, bu gelişme üzerine onun ordusunun komutanlığını üstelenmiş ve savaşı kazanmıştı. Çok sayıda fil ve diğer ganimetlerle başkent Bider'e geri dönmüştü. Bu başarısından ötürü binlik mansaba uygun görülmüştü. Büyük emirler arasına giren Yusuf, kısa sürede kalabalık bir maiyete

4 Mirâhur, saraya ve bilhassa sultana ait hayvanların bakımından sorumlu olan teşkilatın başındaki kişidir. Bknz. (Sabbâğ, 2020, 141-143).

sahip olmuştur. II. Muhammed Şah Behmenî (1463-1482) vefat edince Bider’de huzursuzluk baş göstermişti. Bunu fırsat bilen Yusuf, asker sayısını arttırmış, Türk ve Moğolların çoğuna çeşitli vaatlerde bulunmuş, onlara mansablar tevdi ederek maiyetine almıştı (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 8-9). Yusuf, bu devirde gerçekleşen fetihlerde bir komutan olarak Behmenîlerin ordusunda görev almıştı (Tabâtabâî, 1936, 119-120).

Yusuf, pek çok önemli görevi başarılı bir şekilde yerine getirmiş ve gün geçtikçe önemli şahsiyetlerden biri haline gelmişti. Mahmud Gavan’ın ülke idaresinde yaptığı düzenlemelerde Yusuf’u Devletabad subaşılığına tayin etmişti. Bu gelişme, Yusuf’u önemli devlet adamlarından bir yapmış, ancak onun yükselişini ve Mahmud Gavan’ın gücünü kısıkananların öfkelerini arttırmıştı. Yusuf, daha sonra Maratha liderlerine karşı kazandığı zaferler neticesinde Devletabad valiliğine yükselmişti. Behmenî Hanedanı’nın zayıflamasından istifade eden Yusuf, hakimiyet alanı içerisinde bağımsız bir tutum sergilemişti. O, Mahmud Gavan’ın vefatından (1481) sonra Bicapur valiliğine atanmıştı. Behmenî sultanı II. Muhammed Şah’tan sonra yerine geçen on iki yaşındaki oğlu II. Mahmud Şah (1482-1518), devleti idare edecek vasıfta değildi. Bu nedenle ülkede karışıklıklar baş göstermişti. Devlet adamları bu gidişata Yusuf’un son verebileceğini düşünerek onun etrafında toplanmışlardı (Taştan, 2020, 27-31).

Sultan Mahmud’un devlet erkani, casuslar aracılığıyla Yusuf’un bu faaliyetlerinden haberdar olmuşlardı. Yusuf, bu gelişme üzerine ailesinin yanı sıra Türk ve Garibanlar’dan oluşan maiyetiyle Bider’i terk ederek valisi olduğu Bicapur’a gitmişti. Akabinde Mahmud himayesinde olan civardaki kaleleri ele geçirmişti. Behivre Nehri’nden Bicapur’a ve Keşne Nehri’nden Raycur’a kadar olan bölgeyi hakimiyetine almıştı. Kendisine verilen “Âdilhan” unvanındaki “han” kelimesini “şah” kelimesi ile değiştirerek “Âdilşâh” unvanını almıştı. Yusuf’un kendisi için uygun gördüğü bu unvan, aynı zamanda onun hanedanının da adı olmuştu. Bu gelişmelerden sonra onun soyundan gelenlere “Âdilşâh” unvanıyla hitap edilmişti. Yusuf Âdilşâh, Bider’den ayrılırken onu terk eden Dekken emirleri, tekrar onun hizmetine girmişlerdi. O, 1489 yılında kendi adına hutbe okutarak bağımsızlığını ilan etmişti (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 10; Haşim Han, 1925, 271).

2.2. Yusuf Âdilşâh’ın Şii Siyaseti

Yusuf, kendi adına hutbe okuttuğunda on iki imamın adının zikredilmediği görülmektedir. Behmenî Devleti’ne karşı bağımsızlığını ilan edebilecek güce erişmesine rağmen hutbede Şii imamların adını okutmaması dikkat çekicidir. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir hadisedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Yusuf’a “Âdilhan” unvanı, Türklerin ileri gelenlerinden Nizâmülmülk Türk tarafından verilmişti. Yusuf, Nizâmülmülk’ün vefatından sonra bu unvanla önemli başarılar elde etmişti. Bider’den ayrılıp Bicapur’a gelirken de hatırı sayılır bir Türk nüfusu ona eşlik etmişti. Yusuf bağımsızlığını ilan etmeden önce genellikle Sünni hükümdarların kullandığı “han” unvanı yerine Şii Safevi şahlarının kullandığı “şah” unvanını kullanmayı tercih etmiş ve Yusuf Âdilşâh ismiyle bağımsızlığını ilan etmişti. Eğer unvanlar üzerinden yaptığımız çıkarım doğru ise, Nizâmülmülk Sünni mezhebini ve bu yüzden Yusuf’a “Âdilhan” unvanını vermişti. Türklerin önde gelenlerinden olması sebebiyle muhtemelen onun gibi bölgedeki pek çok Türk de Sünni idi. Dolayısıyla Yusuf ile Bicapur’a gelen Türkler de Sünni idi. Yusuf, kanaatimizce sultanlığın asli unsurunu teşkil eden bu Türk nüfusunun tepkisini

çekmemek ve desteğini yitirmemek için hutbede on iki imamın adının zikredilmesini istememiş, bunu zamana bırakmıştı.

Behmenî devlet adamı ve sultanlığın esas söz sahibi olan Kâsım Berid, Yusuf Âdilşâh'ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Bicangar racası Temrac ile Goa Limanı ve Deryabar hakimi Bahadır Han Geylanî'yi Âdilşâhiler topraklarını ele geçirmeleri için tahrik etmişti (Ertaylan, 1953, 8). Temrac, 1493 senesinde Medkel ve Raycur kalelerini, Bahadır Han Geylanî ise Cam- Kehendi Kalesi'ni ele geçirmişti. Yusuf Âdilşâh, bu hadiseler karşısında umudunu yitiren maiyetine karşı "*Her işte masum imamların ve Şeyh Safî'nin ruhundan yardım istiyorum ve kesinlikle biz düşmanları yeneceğiz ve zafer kazanacağız.*" İfadelerini dile getirmişti. Akabinde ise düşmana karşı galip gelmesi halinde hutbede on iki imamın adını okutup Şii mezhebini kabul ettiğini duyuracağına söz vermişti (Hindüşâh Astarâbâdî, h. 1393, 10-11). Yusuf, kısa sürede ordusunu toparlamış, adım adım yardıma gelen askerlerinin sayısı on bini geçmişti. O, maiyetinin önünde ilerlemiş ve "*ya Ali ya medet*" diyerek saldırıya geçmişti (Haşim Han, 1925, 273-274). Yusuf, çok geçmeden Temrac'ı yenilgiye uğratmış ve onun elindeki kaleleri tekrar geri almıştı. Geylanî'nin elinde bulunan Cam-ı Kehendi Kalesi'nin zaptı için uğraşmamıştı. Türk ve Garibanlardan oluşan sekiz bin kişilik ordusuyla Kâsım Berid üzerine yürümüşü. İki taraf arasında vuku bulan mücadeleden sonra barış sağlanmıştı (Hindüşâh Astarâbâdî, h. 1393, 11-12).

Yusuf daha sonra Bicangar racası üzerine harekete geçtiği bir dönemde Keşne Nehri'nin kenarında eğlence meclisi kurulmuştu. Ancak burada hastalanmış ve iki ay yatalak kalmıştı. Hastalıktan kurtulduğunda yirmi bin hun⁵ parayı, alimler ve fazıllar ile Medine, Kerbela ve Necef şehirlerinden kendi ordusunda bulunan ulema ve seyitlerin arasında dağıttı. Yirmi bin hun meblağı da Dekken yolculuğunda kendisine eşlik etmiş olan Hâce Abdullah Herevi'ye vererek Save'de bir cami ve su kanalı yaptırması, artan parayı da yoksullara dağıtması talimatında bulundu. Yusuf, Kâsım Berid'i müttefiklerinden ayırmayı başarmıştı. 1494 yılının Kasım ayında Bahadır Han yenilmiş ve öldürülmüştü. Dört sene sonra ise Goa, Yusuf'un eline geçmişti. Bir mutaassıp Sünni olan Aynülmülk Kenanî buranın idaresine atanmıştı. Yusuf, 1500 yılına kadar Gülberge, Kelyani ve civardaki diğer bazı bölgeleri topraklarına katmıştı. Âdilşâhiler Sultanlığı'nın sınırları 1502-1503 senesinde doğu sahilleri taraftan Goa ve Dabul'a, doğu tarafından ise Naldrug ve Gülberge ve Kelyani'ye kadar genişlemişti. Sultanlık, bu gelişmelere bağlı olarak daha da güçlenmişti (Shirazi, 27 a-33 b; Rizvi, 1986, 263).

Âdilşâhiler Sultanlığı sınırlarının genişlediği bu yıllarda İran'da Safevi Devleti'nin temelleri atılmıştı. Şah İsmail, Akkoyunlu Devleti'ne son verdikten sonra 1502 senesinde Tebriz'e girerek tahta çıkmıştı. Akabinde ise Şiiliği resmi mezhep ilan ederek on iki imam adına hutbe okutmuştu (Rumlu Hasan, 2004, 74; Kızılbaz Tarihi, 2015, 13). Ayrıca üzerinde "*Ali veliyyullah*" yazan paralar bastırmıştı. Şah İsmail'e ahalinin ekseriyetinin Sünni olduğu ve bu kararından dolayı onları karşısına alacağı uyarısı yapılmıştı. Şah İsmail, bu uyarıdan sonra "*Beni bu iş için görevlendirdiler. Allah ve peygamber yanımdadır. Halk bana karşı çıkarsa kılıcımı çekeceğim ve Allah'a sığınarak kimseyi (karşı koyan) diri bırakmayacağım. Cuma günü on iki imam adına hutbe okutacağım*" ifadelerine yer verdi. Şah İsmail, daha sonra rüyasında Hz. Ali'nin kendisine "*Ey evlat endişe etme! Cuma günü Kızılbazlar silahlı ve teçhizatlı gelerek ahali arasında bulunsunlar. Hutbe okunduğu sırada halk arasından buna itiraz*

5 "Hun" Dekken bölgesinde yaygın olarak kullanılan bir tür altın paradır. Avrupalılar bu para için "pagoda" derlerdi. Bkz. (Bayur, 1987, 550).

edenleri öldürsünler. Bu tedbirlerle hutbe okutabilirsin” mesajını verdiğini bildirdi. Şah İsmail, on iki imam adına hutbe okuttuktan sonra Sünniliği yasakladı. Sünnilikten vazgeçmeyen çok sayıda insan katledildi (Âlem-ârâ-yı Şah İsmail, h. 1349, 60-61; Âlem-ârâ-yı Safevî, h. 1350, 63-64).

Şah İsmail, yukarıda da görüldüğü üzere, Safevi Devleti’ni kurduktan hemen sonra Şiiliği resmi mezhep ilan etmişti. Bu kararında karşısına çıkan engelleri ortadan kaldırmak için Allah ve peygamberin kendisini desteklediğini ve Hz. Ali’yi gördüğünü öne sürdüğü rüyayı gerekçe olarak sunmuştu. Şah İsmail, Allah ve peygamberin kendisine ne şekilde yardımcı olacağını, bunu neye dayanarak söylediğini net bir şekilde ortaya koymamıştır. Ayrıca Hz. Ali’nin rüyasında ona Şiiliği resmi mezhep ilan etmesini ve gerekirse bunun için şiddete başvurmasını söylediği iddiası, oldukça tartışmalıdır. Bu iddianın kesin olarak doğru olmadığını söyleyemesek de bir uydurma olduğu ihtimali oldukça yüksektir. Kanaatimizce Şah İsmail, elde ettiği siyasi başarıdan sonra çoğunluğu Sünni mezhebine mensup ahalinin yaşadığı bölgede Şiiliği resmi mezhep ilan etmek ve tepkileri ortadan kaldırmak maksadıyla kutsal değerlere başvurmuştu. Zira bu değerler, ona almış olduğu kararı meşrulaştırmasına imkân sağlıyordu. Bilindiği üzere Şah İsmail’in Şiiliği resmi mezhep kabul etmesinin temelinde dini gerekçelerden ziyade siyasi gerekçeler bulunmaktadır.

Şah İsmail’in tahta çıktıktan hemen sonra Şiiliği devletin resmi mezhebi ilan etmesi, belki de saltanatı devrinde aldığı en önemli kararlardan biri olmuştur. Zira bu karar, sonraki asırlarda Ortadoğu siyasetinin en güçlü ve vazgeçilmez araçlarından biri haline gelmiştir. Şah İsmail’in bu kararı, İslam dünyasının önemli bir Sünni cephesi ve en büyük devletlerinde olan Osmanlılarla doğrudan ilgiliydi. Safevi Şahı, bu kararıyla Osmanlı Devleti’nin İran istikametindeki askeri ve siyasi hedeflerini önlemeğe çalışmış, aynı zamanda bölgede bugün varlığını devam ettiren İran toplumunun oluşumunun en önemli adımlarından birini atmıştı. Diğer yandan Safevi Devleti kurulduğunda İran coğrafyasında yaşayan Sünni ahalinin varlığı, bölgeyi Osmanlı Devleti’nin doğrudan tehdidine açık hale getiriyordu. Bunun farkında olan Şah İsmail, Sünniliğin en önemli temsilcilerinden olan Osmanlılara karşı kendi bölgesinde gücünü arttırmak için Sünniliği yasaklamış, bir taraftan da düşmanlığı tırmandırmayı uygun görmüştü. Bu yüzden kutsal değerler üzerinden bir Osmanlı karşıtlığına ihtiyaç duymuş ve Şiiliği resmi mezhep ilan etmişti. İran’da bu gelişmeler olurken Hindistan’da da benzer hadiselerin cereyan ettiğini görüyoruz (Emecen, 2011, 88-92; Savaş, 2002, 17-19).

Uzun bir süredir Şiiliği sultanlığın resmi mezhebi ilan etmeyi planlayan Yusuf, 1502-1503 senesinde Mirza Cihangir Kumi, Haydar Bey gibi Şiilerin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Bu toplantıda Seyit Ahmet Herevi gibi Şii alimler de bulundular. Yusuf, orada bulunanlara karşı *“Hızır hazretleri rüyamda bana saltanat müjdesi verdiğinde eğer bu rüyam gerçek olursa ve Allah bana devlet kurmayı nasip ederse Şii mezhebinin yaymaya çaba göstereceğime ve minberde on iki imamın adını okuyacağıma yemin etmişim. Ayrıca Temrac ve Bahadır Geylanî’nin saldırıları neticesinde neredeyse topraklarımı kaybetmek üzereydim. Bütün bunlar sözümü tutmadığım için oldu. Bu badireleri atlattıktan sonra Şii mezhebinin resmi olarak ilan edeceğime söz vermişim. Şimdi sizler bu hususta ne düşünüyorsunuz?”* ifadelerini dile getirdi. Toplantıda bulunanların bazıları bunu sevinçle karşıladılar. Bazıları ise *“Sultan Mahmud Behmeni hala hayatta, onun Garip ve Türk kökenli emirlerinin yanı sıra Dekkeni ve Habeşi devlet adamlarının hepsi Hanefî mezhebindedir. “Ayrıca Melek Ahmet Nizamülmülk Bahri, Fethullah İmadülmülk ve Emir Berid, Sünni mezhebine bağlı kişilerdir. Böyle bir karar büyük ihtimalle kargaşa yaratacak ve bu*

kargaşayı yatıştırmak oldukça zor olacak” cevabını verdiler (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 33-34; Haşim Han, 1925, 275-276; Hollister, 1953, 113).

Yusuf Âdilşâh, yukarıda görüldüğü üzere, Şiiliği resmi mezhep ilan etmek için Şah İsmail’in kullandığı yöntemlerden istifade etmişti. Sünniliğin ahali arasında yaygın olduğunun farkında olan Yusuf, rüyasında Hızır hazretlerine siyasi ve askeri başarılar elde etmesi halinde Şii mezhebini yaymaya ve on iki imam adına hutbe okutmaya söz verdiğini ifade emektedir. Hatta yaşanan olumsuz gelişmeleri de sözünü tutmayışına dayandırmaktadır. Şah İsmail’in rüyası gibi bu rüyanın da gerçek olma ihtimali düşüktür. Yusuf’un Şiiliği resmi olarak kabul etmek için giriştiği meşruiyet arayışları Şah İsmail’in arayışlarıyla neredeyse örtüşmektedir. Yusuf, bu arayışları sırasında Şah İsmail’in rüyasından haberdar mıydı bilmiyoruz. Ancak haberdar olmasa bile onun da Şah İsmail gibi gördüğünü ileri sürdüğü rüyaya dayanarak Şiiliği resmi olarak ilan etme gayretleri tesadüfi değildir. Zira genellikle ilahi bir meşruiyete sahip olan ve hatta onun yeryüzündeki gölgesi olduğu iddiasını taşıyan Müslüman hükümdarların kutsal değerleri referans alarak bu türden adımlar atması, sıkça rast gelinen hadiselerdir.

Yusuf, toplantıdakilerin cevabına karşılık bu hususta Allah’a söz verdiğini, Allah’ın da kendisine bir devlet bahşettiğini ve sözüne sadık kalması durumunda onun tarafından her zaman korunacağını dile getirmişti. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Safevi hükümdarı Şah İsmail’in 1502 senesinde Şiiliği resmi mezhep olarak kabul ettiği ve hutbede on iki imamın adını okuttuğu haberleri gelmişti. Yusuf, bu haberi aldıktan sonra Bicapur’un Erg Cami’sinde ilk önce içinde Hz. Ali’nin isminin geçtiği ezanı okutmuştu. Akabinde ise on iki imam adına hutbe okutmuştu. Hindûşâh, Yusuf’un Hindistan’da on iki imam adına hutbe okutan ilk kişi olduğunu söylemektedir (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 34). Yusuf, diğer halifelerin isminin hutbede okunmasını yasakladı. Bu gelişmelere rağmen Şiiler ve Sünniler, barış içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Her mezhepten insan, arzu ettiği biçimde ibadetini yapmaya devam etmişti. Sünni mezhebenden olanlara küfredenler cezalandırılmışlardı. Yusuf, bu konuda bilgi toplamak amacıyla casuslar görevlendirmişti (Haşim Han, 1925, 279). Şiiliği sultanlığın resmi mezhebi ilan eden Yusuf’un bir taraftan da Sünni ahalinin ibadet özgürlüğünü ve manevi değerlerini koruma altına alması, kendisi açısından doğru bir siyasettir. Zira Şiiliğin kökleşmesi, büyük oranda diğer mezhepten insanların Şii yönetimi altında huzurlu bir hayat sürmeleriyle mümkündür.

Şiilik, sultanlığın resmi mezhebi olduktan sonra Derya Han, Fahrülmülk Türk, Maksüt Han, Cemşid Han Kurd, Cevher Han, Şahbaz Han, Bilal Habeşi, Şuceat Han, Şeref Han, Kemal Han Dekkenî gibi önde gelen emirler “*Halk padişahların dinine göredirler*” sözünden hareketle Şii mezhebini kabul etiler (Haşim Han, 1925, 276). Diğer taraftan Aynülmülk adıyla bilinen Miyan Muhammed, Ejder Han Geylanî, Ağa Cemşid Türk, Muhammed Sistanî ve Dilaver Han Habeşi gibi Hanefi mezhebine mensup emirler, Şiiliği kabul etmemekle birlikte Yusuf’un maiyetinden ayrılmaya niyetlendiler. Yusuf, bu şahıslara “*sizin dininiz size, benim dinim bana*” ayetini hatırlatarak bir tefrikaya sebebiyet vermelerini engellemeye çalıştığı görülmektedir. Aynülmülk’ün taraftarının fazla olduğunu gören Yusuf, 1503 senesinde onu sipahsalarlık’tan azletti. Ayrıca Bahadır Geylanî’den sonra Goa Limanı ve Deryabar hakimi olan Aynülmülk, buradan Bigri Pergenesi ile Ecre Belgovan’ın idaresine atandı. Yusuf, Aynülmülk’ün görev yerini değiştirerek onun Sünni taraftarlarıyla bağını koparmıştı. Ayrıca bu şekilde hem onun hem de Sünniliğin gücünü kırmıştı. Sünni emirlere kendi bölgelerinde dört halife adına hutbe okutmalarına müsaade eden Yusuf, bir taraftan da casusları vasıtasıyla onların faaliyetlerini yakından takip ediyordu (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 36-37; Haşim Han, 1925, 277-278).

Yusuf'un Şiiliği resmi olarak kabul etmesinin doğrudan onun inanç dünyası ile ilgili olup olmadığı sorusu akıllara gelmektedir. O, daha önce de ifade edildiği üzere, en başından itibaren söz konusu mezhebin yaygın olduğu önemli şehirlerde bulunmuş ve manevi etkisi altında kalmıştı. Bu yüzden Şiiliğin Dekken'de yayılmasını istemesi onun en doğal hakkıydı. Ancak unutulmamalıdır ki Yusuf, her şeyden önce bir asker ve devlet adamıydı. İnanç aidiyetleri hususundaki kararları, onun siyasi hedeflerinden bağımsız olamazdı. Kanaatimizce Şiiliği resmi olarak kabul etmesi de sadece itikadi değerleriyle ilgili değildi. İfade edildiği üzere, Behmeniler Sünni mezhebine mensuptu. Yusuf, aslında Bicapur merkezli sultanlığını kurduktan bir süre sonra Şiiliği resmi olarak kabul etmiş ve bir zamanlar parçası olduğu Behmenilere karşı tam manasıyla bağımsızlık vurgusu yapmıştı. Ayrıca bu kararıyla Âdilşâh ahalisinin daha önce tebaası olduğu Behmenî Devleti'yle bağımlı koparmak için önemli bir adım atmıştı. Nitekim güçlü bir bağımsızlık vurgusu ve gerektiğinde mücadele azmi, ahalinin ve bilhassa askerlerin söz konusu devlete duyduğu aidiyet hissini son bulmasıyla mümkündür.

Yusuf'un Şiiliği resmi olarak kabul etmesi sultanlık içinde rahatsızlıklara sebep olmuştu. Bununla birlikte Âdilşâhiler'i ortadan kaldırmak isteyen Behmeni Devleti'nin asıl söz sahibi ve Sünni mezhebinden Kâsım Berid ve 1490 senesinde Behmeni ordusunu yenerek Devletabad'da bağımsızlığını ilan Sünni mezhebinden Melik Ahmed Nizamşâh Bahri de Yusuf'un bu kararından rahatsız olmuştu. Kâsım Berid ve Nizamşâh Bahri, Âdilşâh topraklarını tehdit etmeye başladılar. Sultan Mahmud Behmeni ve Kâsım Berid, Kutbulmülk Hamedani, Fethullah İmadülmülk ve Hudavend Han Habeşi'den yardım istediler, ancak olumlu bir cevap alamadılar. Diğer yandan Şiiliğe meyilli olmasına rağmen Sultan Kulu Kutubşâh, Yusuf'a karşı Behmenî Devleti ile hareket etti. Çok geçmeden Nizamşâh Sultanlığı'nın da on iki bin süvariyle bu ittifaka dahil olduğunu görüyoruz (Hindüşâh Astarâbâdî, h. 1393, 37; Aydın, 2019, 67-68). İttifakı oluşturan Behmeniler ile diğer iki sultanlığın mezhep birliği olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla onları bir araya getiren temel sebebin Yusuf'un Şiilik siyasetinden ziyade Âdilşâhî topraklarını ele geçirme amacının olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yusuf, doğrudan Sünni İttifak karşısında ciddi bir mücadeleye girişmekten çekindi. Ahmednagar bölgesindeki Bir tarafına yöneldi ve geçtiği yerleri tahrip etti. Bu durum karşısında öfkelen Nizamşâh Bahri, Behmenî ordusuyla birleşti. Dekken ittifak ordusu Yusuf'u takip etmeye başladı. Yusuf, Devletabad bölgesini yağmalayarak Berar'a girmeyi başardı (Rizvi, 1986, 265). Dekken ittifakına katılmayan Fethullah İmadülmülk, Yusuf'a "*Sultan ve Melek Ahmed, mezhebi konuları bahane ederek Bicapur ve Berar'ı zapt etmek istiyorlar. Bu yüzden onlara İmadülmülk'ün etkisiyle Şii mezhebinden vaz geçtiğini bildir. Ardından Burhanpur bölgesine çekil ve orada bekle. Fırsatını bulunca ben ve Kutbulmülk Hamedani beraber bu sorunu ortadan kaldıracacağız.*" haberini yolladı (Hindüşâh Astarâbâdî, h. 1393, 38). Bu teklifi kabul eden Yusuf, Bicapur'daki emirlerine hutbede on iki imam yerine dört halifenin isminin zikredilmesi talimatını yolladı. Akabinde sözde İmadülmülk ile mücadele etmiş gibi davranıp Burhanpur'a çekildi (Haşim Han, 1925, 278; Rizvi, 1986, 265).

Fethullah İmadülmülk akrabalarının biri vasıtasıyla Nizamşâh Bahri ve Kutbulmülk'e "*Emir Berid mezhep bahanesiyle Bicapur'u Yusuf Âdilşâh'im elinden almak istiyor. O, kontrolündeki beş altı fersah toprağı ile sultanın koruması altında. Behmeni hazinesini kullanarak kimsenin üstesinden gelemeyeceği işler yapıyor. Eğer Bicapur'u ele geçirirse evlatlarımızın Dekken'de yaşaması imkansız hale gelir. Bizler leşkeriyiz, başkalarının mezhebi ve milleti bizi ilgilendirmemeli. Kıyamet günü herkes yaptığının karşılığını alacaktır. Şii mezhebinden vazgeçen Yusuf, Bicapur'a ferman*

yollayarak tekrar dört halife adına hutbe okutulmasını emretti. Kurulan ittifaktan vaz geçip herkesin kendi bölgesine dönmesi en doğru seçenektir” mesajını yolladı. Nizamşâh Bahri ve Kutbulmülk, bu mesajdan sonra kendi topraklarına geri döndüler (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 39). Sultan ve Emir Berid, Bicapur’u almak için İmadülmülk’ten yardım istediler. İmadülmülk, birkaç gün cevap vermeyerek onları oyaladı. Diğer taraftan da Yusuf’a Bicapur’a geri dönmesini söyledi. Yusuf Bicapur’a geri dönerken İmadülmülk’le birleşti. Tehlikeyi hisseden Kâsım Berid, ağırlıklarını bırakıp Behmenî sultanıyla Bider’e kaçtı. Yusuf, üç ay sonra İmadülmülk’ten ayrılarak Bicapur’a doğru yola çıktı (Rizvi, 1986, 265).

Yusuf, Bicapur’a geldikten sonra hutbeyi tekrar on iki imam adına okuttu. Bu süreçte Yusuf’a desteklerini esirgemeyen Kemal Han Dekkeni, Derya Han ve Fahrülmülk Türk, Aynülmülk ve diğer ileri gelenlere iltifatta bulundu. Akabinde kendisi gibi on iki imam adına hutbe okutan Safevi şahı Şah İsmail’e Seyit Ahmet Herevi vasıtasıyla hediyeler gönderdi. Mektubunda, Şii mezhebinin yayılması için uğraştığını belirtmiş ve Şah İsmail’e karşı duyduğu dostluğu dile getirmişti (Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 40). Yusuf, bu zaferinden sonra ülkesinin batı sahillerini işgal eden Portekizlilerle meşgul oldu. Vasco Da Gama’nın askerleri 1498 yılında Kalikut sahillerine inmişti. Portekizliler, yedi yıl boyunca Malabar sahillerinde oldukça güçlenmişlerdi. General Afonso de Albuquerque 2 Mart 1510 tarihinde Goa’yı zapt etmişti (Taştan, 2020, 186-187). Aynı yılın mayıs ayında şehri geri alan Yusuf, yirmi yılı aşan bir saltanatın sonuna gelmişti. Karaciğer rahatsızlığı nedeniyle 616 (1510) yılında Bicapur’da vefat etmişti. Naaşı, vasiyeti doğrultusunda Gugi kasabasına götürüldü ve Şeyh Cüneyt adıyla meşhur olan Şii mezhebinin önde gelenlerinden Şeyh Celaleddin’in kabrinin yanında defnedildi (Haşim Han, 1925, 280; Hindûşâh Astarâbâdî, h. 1393, 41).

Yusuf Âdilşâh ve Şah İsmail, Şii mezhebini resmi olarak kabul etmiş olsalar da bu mezhebe dair politikaları birbirinden farklıdır. Şah İsmail, diğer mezhep mensuplarına karşı sert bir tavır aldı. Önemli görevlerde bulunan Sünnilere mezheplerini terk etmeleri veya mansıplarından vazgeçmeleri yönünde baskı yapmıştır. Ancak Yusuf’un böyle bir anlayışla hareket etmediği görülmektedir. Hatta mansıp sahiplerinin çoğu Sünni veya Hindu idiler. Âdilşâhiler Sultanlığında Şiiler, Sünniler, Afakiler ve Dekkeniler gücü ele geçirmek amacıyla birbirleriyle rekabet içerisindeydiler. Mezhep aidiyeti, ikinci veya üçüncü öneme sahipti. Belki de bunun nedeni, Dekken’de farklı mezheplerin bir arada bulunuyor olmasıydı. Bununla birlikte Âdilşâhiler, bölgesel bir sultanlıktı. Sünni mezhebinin Dekken’de yaygın olması Yusuf’un Safevi şahı gibi Şiiliği yaymak için Sünnilere baskı yapmasının önüne geçiyordu (Alevi, h. 1388, 97).

Sonuç

Âdilşâhiler Sultanlığının kurucusu Yusuf Âdilşâh hakkında bilgi veren vakayinameler, onun soyu hakkında farklı bilgiler aktarmaktadırlar. Ancak bu kaynaklar, Yusuf’un Türk ve çocukluktan itibaren Şiiliğe meyilli olduğu hususunda aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Bu kaynaklarda Yusuf’un erken yaşlarda Erdebil’de Şeyh Safiyüddin’in türbesini ziyaret etmek suretiyle onun müritleri arasına girdiği görülmektedir. Ayrıca Yusuf’un bu ziyaretinde Hızır Hazretlerinin kendisine saltanat bahşetmesi halinde Şii mezhebini yaymaya söz verdiği aktarılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Yusuf’un Şiilik siyasetinin esas dayanağının kendisinin erken yaşta bu mezheple tanışması ve Hızır Hazretlerini kendisine rehber edinmiş olması sonucuna ulaşılmaktadır. İslami halk inançlarında kahraman bir yol gösterici veya bir rehber olan Hızır, Yusuf’un siyasi kariyerinde ve tasarruflarında aynı vasıflarla karşımıza

çıkılmaktadır. Nitekim Yusuf, başından geçen bazı olumsuz hadiseler nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığı Save'ye tekrar dönmeyi düşündüğü sırada rüyasında gördüğü Hızır tarafından Hindistan'a gitmesi önerilmişti. Bu rüyayı dikkate alan Yusuf, Hindistan'a giderek Behmenî Sultanlığı hizmetine girmiş ve kendisine layık görülen "Âdilhan" unvanıyla önemli başarılar elde etmişti. Daha sonra ise "Âdilşâh" unvanını kullanan Yusuf, Âdilşâhiler Sultanlığı'nı kurmuştu.

Yusuf, devletini kurduğunda hemen on iki imam adına hutbe okutmamış ve Şiiliği resmi olarak kabul etmemişti. Ancak onun "Âdilşâh" unvanıyla bağımsızlığını ilan etmesi ve bu unvanın sultanlığa ad olması, sembolik de olsa Yusuf'un Şiiliğe dair bazı sembolleri öne çıkardığını işaret etmektedir. Zira "şâh" unvanı, ziyadesiyle Şii hükümdarların tercih ettiği bir unvandı. Yusuf, kanaatimizce en başından itibaren desteğini aldığı Sünni ahalinin tepkisini çekmek istememişti. Ancak Şiiliğin adım adım kabul görmesini ve kökleşmesini sağlayacak sürecin mimarı olmuştu. Yusuf, Temrac ile giriştiği bir savaşta ilk önce mağlup olmuştu. Bir süre sonra etrafındakileri on iki imam ve Şeyh Safi'nin yardımıyla düşmana galip gelecekleri yönünde kurduğu cümlelerle cesaretlendirmişti. Akabinde "ya Ali ya medet" nidalarıyla başlayan saldırı galibiyetle sonuçlanmıştı. Yusuf, bu yaklaşımıyla aslında on iki imam, Şeyh Safi ve Hz. Ali'yi elde ettiği bu zafere ortak etmişti. Diğer bir ifadeyle bu kutsal isimler, sultanlığın siyasi varlığının manevi koruyucuları konumuna taşınmıştı. Dolayısıyla Şiiliğin resmi mezhep olarak kabul edilmesinin meşru zemini inşa etmişti.

Yusuf, bu gelişmenin hemen ardından aynı maksatla Şii mezhebinin ileri gelenleriyle toplantı yapmıştı. Toplantıda daha önce kendisine verdiği, Hızır hazretlerinin rüyasında ona saltanat müjdesi ilettiği ve bu müjdenin gerçek olması halinde Şiiliği resmi mezhep ilan edeceği, sözü orada bulunanlara aktarmıştı. Yusuf, bu yaklaşımıyla Şiiliğin ilan edilmesi fikrinin doğrudan kendisinin kararı olmayıp, Hızır hazretlerinin saltanat müjdesinin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan bir mecburiyet olduğu algısını oluşturmuştu. Ayrıca Temrac ile giriştiği savaşta alınan mağlubiyetin, bu sözü yerine getirmeyişi nedeniyle yaşandığını ifade etmişti. Yusuf, yukarıda da ifade edildiği üzere, Şiiliğin kutsal şahsiyetlerinin motivasyon ve cesaret kaynağı olarak kullanmasıyla Temrac'a karşı galibiyet elde etmişti. Kısacası, Yusuf'a göre Şiiliği resmi mezhep ilan edeceği yönünde verdiği sözü yerine getirmemiş olmasından dolayı yaşadığı mağlubiyet, yine bu mezhebin manevi önderlerinin ona ve askerlerine yardımıyla galibiyete dönüşmüştü. Toplantıda bulunanlar, Sünni-Hanefi mezhebine mensup devletin ileri gelenlerini ve ahalinin varlığını öne sürerek kaygılarını dile getirmişti. Bu sırada Safevi hükümdarı Şah İsmail, 1502 senesinde Şiiliği resmi mezhep ilan etmişti.

Yusuf, yaşanan bu gelişmeden aldığı cesaret ve izlediği bu mahir siyaset sayesinde Hızır ve Şiiliğinin manevi isimlerinin devletin varlığının temel unsuru olduğu yaklaşımıyla 1502 senesinde bu mezhebi resmi olarak ilan etmişti. Yusuf, bu kararından sonra Şiiliğin kökleşmesi için Sünni mezhebe mensup devlet adamlarının görev yerlerini değiştirmişti. Bu vesileyle hem onların nüfuzlarını kırmış hem de Sünni ahaliyle bağlarını koparmıştı. Kanaatimizce Yusuf, salt bir Şiilik mensubiyeti nedeniyle bu mezhebi resmi olarak kabul etmemişti. Kurduğu devleti Sünni Behenî Sultanlığı'nın bakiyesiydi. Bu hamlesiyle bölge ahalisinin Behmenîlerle hem manevi hem de siyasi bağını koparmak istemişti. Nitekim Yusuf'un Şiiliği resmen kabul etmesini bahane eden Behmenî idaresinin asıl söz sahibi Emir Berid, Nizamşâh ve Kutubşâh sultanlıklarının da desteğiyle Âdilşâh topraklarına yönelmişti. Berar'a çekilmek zorunda kalan Yusuf, bir süre hutbede on iki imam yerine dört halifenin isminin okutulmasını emretmişti. Yusuf, ittifakın dağılması ve tehlikenin son

bulmasıyla Bicapur'a dönerek yeniden on iki imamın isminin hutbede okunmasını sağlamıştı. Yaşanan bu hadise, Şiiliğinin ilanının itikadi bir mesele olmaktan öte siyasi olduğunu işaret etmektedir.

Kaynaklar

- Ağamiri, Zehra. "İlel-ü Evamil-i Resmîyet-Yaften-i Teşeyyu Der Bicapur". *Kitab-ı Mazdekdname*. C. 5. (*Yadbud-i Pencmin Salgerd-i Der-Guzeşt-i Mühendis Mazdek Kiyanser*), Haz. Cemşid Kiyanefer, Pervin İstahri, 580-591. Tahran, h. 1391.
- Âlem-ârâ-yı Safevî*. Haz. Yedullâh Şükrî. Tahran: İntişârât-ı Bünyâd-ı Ferheng-i Îrân. h. 1350.
- Âlem-ârâ-yı Şah İsmail*. Haz. Asgar Muntazır Sahib. Tahran: Bungah-i Tercüme ve Neşr-i Kitab. h. 1349.
- Alevi, Mahmud Sadeghi. "Tesis-i Hükümet-i Âdilşâhiyan Der Dekken ve Siyasetha-yi Mezheb-i Yusuf Âdilşâh", *Endişe-yi Takrib*, Şumara 21, (h.1388), 91-99.
- Aydın, Barış. *Âdilşâhiler Hanlığı ve Yusuf Adil Han (1489/1689)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2019.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. C. II, Ankara: TTK Basımevi, 1987.
- Emecen. Feridun M., *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Âdilşâhiler: Hindistanda Bir Türk-İslam Devleti*. İstanbul: Sermet Matbaası, 1950.
- Fuzûnî Astarâbâdî. *Fütûhat Adilshahi*, British Museum. Add. Ms. 27, 251.
- Hagen, Gottfried. "Heroes and Saints in Anatolian Turkish Literature". *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 89, Nr. 2, Studies on Islamic Legends, (2009), 349-361.
- Haşim Han. *Müntehabü'l Lübbâ: Der Ahval-i Selatin-i Memalik-i Dekken ve Gücerat ve Handis*. C. III, Haz. Encümen-i Asya-yı Bengal. Kalküta, 1925.
- Hollister, John Norman. *The Shia of India*. Bristol: Burleigh Press, 1953.
- Khalidi, Omar. *Muslims in the Deccan (A Historical Survey)*. New Delhi: Global Media Publications, 2006.
- Kızılbaşlar Tarihi (Tarih-i Kızılbaşan)*. Çev. Tufan Gündüz. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.
- Masumi, Muhsin. *Ferheng ve Temaddün-i İslam-i İran-i Dekken Der Devre-yi, Behmenîyan, Payanname-yi Makta-i Doktora Rişte-yi Ferheng ve Tamaddün-i Mîlel-i İslam-i, Danişgah-i Tahran*. h. 1383.
- Masumi, Muhsin. "Nuğustin Nişane-ha-yi Zuhur-i Teşeyyü der Dekken" *Fasılname-yi İlmi Pejuşî Ulum-i İnsani Danişgah-i El-Zehra*. Şumare 53. (h. 1384). 143-161.
- Muhammed Kâsım Hindüşâh Astarâbâdî. *Tarih-i Firişte (Ez Âdilşâhiyan ta Beridşâhiyan)*. c. III. Tashih. Muhammed Rıza Nesiri, Tahran: Encümen-i Asar ve Mefahir-i Ferhengi, h. 1393.
- Rafiuddin İbrahim Shirazi. *Tazkirat ul-Muluk*. British Museum. Add. Ms. 23, 883.
- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. *A Socio- Intellectual History of the Isna 'Ashari Shi'ism in India (7th to 16th century A.D.) with an analysis of early Shi'ism*, Vol I. Australia: Ma'rifat Publishing House, 1986.
- Rumlu Hasan. *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't Tevarih)*. Çev. Cevat Cevan. Ankara: Andıç Yayınları, 2004.
- Sabbâğ, Abbas. "Mîrâhur". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. XXX, 141-143. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Savaş, Salim. XVI. *Asırda Anadolu'da Alevîlik*. Ankara: Vadi Yayınları, 2002.
- Seyyid Ali Tabâtabâî. *Tarih-i Burhan-ı Measir*. Haz. Meclis-i Mahtutat-ı Farisi-i Haydarabad-i Dekken. Matbaa-yı Camia-yı Dehli, 1936.
- Selânîkî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânîkî*, C. I, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: TTK, 1999.

Taştan, Tuna Kağan. *Adilşahlar Devleti ve Portekiz Krallığı ile Olan İlişkileri (Kuruluşundan I. Ali Adil Şah'ın Ölümüne Kadar)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara, 2020.

Extended Abstract

The unrest caused by the Mongol invasion and the collapse of the Ilkhanid Empire in Iran and Iraq opened the door to migration towards India. The violent attacks of Emir Timur, who subsequently appeared on the stage of history, further increased this migration. In addition, the Behmenid sultans' patronage of the seyyids of Iran, Iraq, Mecca and Medina encouraged their migration to India. This situation caused the people who were dissatisfied with these cities to see the Dekken region of southern India as a refuge for themselves and migrated there in groups. These immigrants, generally known as Gariban or Afakis, came to southern India from Iran, Iraq, Mecca and Medina and began to live with the Dekkenites. These people, most of them Shiites and Sayyids, played an important role in the political, social and scientific affairs of Dekken. However, they had sown the first seeds of Shiism during the reign of the Behmenid Sultanate in the Dekken region. Behmanid vizier Mahmud Gavan and Yusuf Adilshah were prominent in this regard. Both of them held high office and important positions in the Behmenid Sultanate. Yusuf Ādilšāh was the founder of the Ādilšāhids Sultanate (1489-1686), which lasted for almost two centuries in the Dekken region.

The official chronicles on the history of the Sultanate, as well as the chronicles on Indo-Islamic history, contain similar information about his Turkish origin. However, these works give different information about who his ancestors were. The main sources of the period tell that Yusuf visited the tomb of Sheikh Safiy al-Din in Ardabil at an early age and became one of his disciples. It is also stated in the works that during this visit, Yusuf promised to spread the Shi'ite sect if Hadrat Khidr granted him sovereignty. Yusuf, at the suggestion of Hadrat Khidr, travelled to India and entered the service of the Behmenid Sultanate. He had achieved significant successes with the title of "Adilkhan". Later, Yusuf, who used the title of "Adilshah", founded the Adilshahids Sultanate. Yusuf, after establishing his state, did not immediately have a khutba in the name of the twelve imams and did not declare Shiism as the official sect. He did not want to provoke the reaction of the Sunni population, whose support he had received from the very beginning. However, he was the architect of the process that would lead to the gradual adoption and rooting of Shiism.

Yusuf was first defeated in a battle with Temraj, one of the local leaders. He then encouraged those around him, saying that they would defeat the enemy with the help of the twelve imams and Sheikh Safi. The cries of "ya Ali ya medet" during the attack opened the door to victory. With this behaviour, Yusuf had made the twelve imams, Sheikh Safiy al-Din and Hazrat Ali part of his victory. In other words, he regarded them as the spiritual defenders of the sultanate's existence. Therefore, it had built the legitimate basis for the declaration of Shiism as the official sect. Yusuf then held a meeting with the leaders of the Shiite sect. He told those present that he should declare Shi'ism as the official sect, referring to the promise he had previously made to Hadrat Khidr, who had appeared in his dream. He also claimed that the defeat in the struggle with Temraj was due to his failure to fulfil this promise. Yusuf had listened to the concerns of those present. In order to break the power of some Sunni statesmen, he changed their positions and broke their influence. Subsequently, he declared Shiism as the official sect. This development resulted in the alliance of other sultanates in the region against the Adilshahids. Yusuf, upon the advance of these sultanates, retreated to Berar for a while and had the name of the twelve imams removed from the khutbah. After the dissolution of the alliance, he returned to Bicapur, recited khutba in the name of the twelve imams and declared Shiism as the official sect.